

ar fi respectat cu strictețe metoda schițată în primele capitole, « Psihanaliza Greciei antice » ne-ar fi descurajat iremediabil mai înainte să ajungem la jumătatea cărții. O filozofie tulbură a stărilor de conștiință denaturează semnificația luminoasă a fenomenului helenic. Cu toate acestea, adeseori am avut impresia că autoarea știe să găsească un limbaj mai autentic. Contactul direct cu opera de artă, reacțiile în fața statuilor readuse la lumina zilei, scoase din adăpost după terminarea primului război mondial, confruntarea prototipurilor din artele plastice cu anumite intruchipări de vis ale mitologiei ne aduc surpriza unei experiențe inedite.

Se resimte pe alocuri ezitarea unei documentări indirecte. Regele Cresus lidianul și faraonul Amasis au fost considerați tirani din Helada (p. 85). Două greșeli de ortografie a numelor proprii se datoresc probabil tiparului (p. 77 *Glazomène* și p. 145 *Piobino*).

M. Nasta

PIERRE GRIMAL: *La civilisation romaine* (Collection « Les grandes civilisations », dirigée par Raymond Bloch). Paris, Arthaud, 1960, 533 p., 229 heliogravuri, 29 hărți și planuri.

Înmulțirea încercărilor de sinteză în domeniul istoriei, ca și în alte domenii de cercetare, e fără îndoială un semn al vremii. Uriașul pas înainte pe care-l reprezintă în știință a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX; specializarea crescândă care a dus la crearea atîtor discipline înainte necunoscute; greutatea sporită — chiar pentru specialiști — de a se ține la curent cu rezultatele atîtor contribuții de detaliu, — toate aceste caracteristici ale vieții științifice din epoca în care trăim trebuiau să ducă și au dus la o reacție manifestată printr-o serie de sinteze mai mult sau mai puțin cuprinzătoare, închinată trecutului umanității. Ca să mă restrîng la activitatea istoricilor francezi, stăruie în amintiri interesul stîrnit în anii de după cel dintîi război mondial de colecția « Evolution de l'Humanité », condusă de Henri Berr, directorul Centrului de sinteză istorică. Din aceeași perioadă și răspunzînd aceleiași nevoi, mai pot fi amintite, în această ordine de idei, colecția « Peoples et Civilisations », plănuită de Halphen și Sagnac, « Istoria universală » publicată sub conducerea lui Eugène Cavaignac, în sfîrșit — una din cele mai importante prin valoarea colaboratorilor — « Istoria generală » organizată și îndrumată pînă la încetarea sa din viață de regretatul Gustave Glotz.

În intenția organizatorilor, toate aceste publicații — evident, inegale ca valoare, inegale și între diferitele lor părți, încredințate aproape cu exclusivitate unor specialiști francezi sau de limbă franceză — trebuiau să cuprindă cît mai mult în pagini puține, să fie cu alte cuvinte adevărate sinteze, oferind cititorului esențialul cunoștințelor dintr-un anumit domeniu într-o formă cît mai accesibilă și mai concisă. În realitate, fie succesul lor comercial, remarcabil, fie lipsa de fermitate a conducătorilor a făcut ca toate aceste întreprinderi să se abată după un număr de ani de la scopul lor principal, în sensul că — din schimbare în schimbare a planului inițial — au ajuns să comporte un număr mult prea mare de volume, despre subiecte uneori prea speciale, pentru ca în ansamblu colecția să se mai poată numi « de sinteză ». Evoluția seriei « Evolution de l'Humanité » e, din acest punct de vedere, grăitoare și mă dispensează să mai folosesc alte exemple.

S-a ajuns astfel încă din epoca dintre cele două războaie, dar mai ales după 1945, aproape în toate țările, la nevoia unor noi încercări de grupare și de limpezire a cunoștințelor în cele mai variate domenii, fie sub formă de mici monografii lipsite de aparat erudit, fie sub aceea de sinteze oricît de vaste, îmbrățișînd specialități întregi în cite un volum de proporții nu tocmai intimidante. Ca să mă restrîng la domeniul și la țara care ne interesează, am avut astfel *Istoria generală a civilizațiilor*, scrisă în întregime de André Aymard și Jeanine Auboyer (lucrarea de ale cărei calități n-am fost încă în situația de a-mi face o părere), avem acum colecția plă-

nuită de Raymond Bloch sub numele « Les grandes civilisations », al cărui prim volum: *La civilisation romaine*, avînd ca autor pe Pierre Grimal, prezintă calităţi şi caracteristici pe care-mi propun să le semnalez în cele ce urmează.

« Obiectul noii colecţii — ne previne Raymond Bloch în prefaţa lucrării — e de a înfăţişa publicului cultivat sau doritor să se cultive tabloul de ansamblu a ceea ce în mod obişnuit numim Marile Civilizaţii. Rînd pe rînd, dar nu şi într-o ordine de publicare stabilită cu stricteţe, volume scrise de specialişti aleşi cu grijă vor evoca omenirea preistorică, primele civilizaţii orientale, Egiptul, Grecia, Roma şi antichitatea creştină, culturile originale ale Indiei, Chinei şi Americii precolombiene, apoi — potrivit unor împărţiri cerute de natura vremilor mai noi — evoluţia Europei din evul mediu pînă în zilele noastre ».

Din punctul de vedere al conţinutului şi al metodei folosite în fiecare volum, autorii vor beneficia de o libertate deplină, ceea ce înseamnă că (la fel ca atîta alte întreprinderi ştiinţifice colective care au precedat-o) noua colecţie va fi lipsită de o concepţie unitară despre istorie şi despre procesul istoric îndeobşte. Numai în alcătuirea lor materială volumele vor oferi trăsături comune, în înţelesul că toate vor fi întocmite după un plan mai mult sau mai puţin unitar şi vor fi prezentate în condiţii tipografice asemănătoare, dacă nu identice. Cu privire la plan, judecînd după lucrarea inaugurală a seriei, se poate spune că după o expunere istorică precisă dar nu amănunţită, al cărei rost e să fixeze cadrul cronologic şi geografic în care s-a dezvoltat civilizaţia respectivă, fiecare volum va prezenta în capitole separate aspectele de competenie ale acesteia, morale şi materiale. Un element nou, în raport cu alte colecţii, — şi care fără îndoială va fi bine primit de cititori şi va aduce servicii, — sînt tabelele sinoptice în care, începînd din mileniul II î.e.n. şi pînă la moartea lui Constantin (337 e.n.), se consemnează în ordine cronologică principalele fapte militare, politico-sociale şi culturale. De asemeni, dicţionarul istoric şi biografic cu care se încheie volumul şi în care sînt citate şi uneori amplu explicate nu numai numele proprii ori denumirile geografice menţionate în text, dar şi termenii tehnici de orice fel, precum şi instituţiile.

În aceste limite şi după acest tipar e scris volumul închinat civilizaţiei romane de Pierre Grimal, profesor la Sorbonna, a cărui teză despre *Grădinile romane* (apărută în 1944), precum şi alte numeroase lucrări publicate între timp l-au impus ca pe unul din cei mai harnici şi mai înzestraţi cercetători ai trecutului Romei din Franţa de astăzi. Grimal are darul eminent de a reţine esenţialul materiei pe care-o tratează şi talentul de a-şi împărtăşi vederile cu limpezime şi eleganţă. În detalii, judecăţile exprimate asupra oamenilor şi a evenimentelor pot diferi de acele ale recenzentului: în ansamblu, cartea se citeşte cu plăcere şi interes, iar folosul unei asemenea lecturi e neîndoios nu numai pentru profan, dar şi pentru specialistul silit să-şi confrunte şi adesea să-şi revizuiască propriile idei asupra subiectului. Capitolele privitoare la « moravuri » şi la viaţa culturală în capitală şi în provincii sînt din acest punct de vedere cele mai reuşite, şi ele ne amintesc că în formaţia autorului şi în activitatea lui de pînă acum istoria literaturii şi istoria religioasă au ţinut un loc precumpănitor.

La particularităţile interesante ale colecţiei, pe care am ţinut să le relev, se adaugă altele, ce nu pot fi nesocotite într-o dare de seamă oricît de scurtă: condiţiile tehnice cu adevărat excepţionale în care se prezintă acest prim volum şi se vor prezenta probabil şi celelalte: de la caracterele tipografice şi hîrtia folosită pînă la legătura pînzată şi supracoperta sobră, fără a uita numărul considerabil de hărţi şi reproduceri în heliogravură, de o varietate şi frumuseţe rareori atinse. Pentru o lucrare destinată unei largi răspîndiri, cum e aceasta, asemenea calităţi sînt esenţiale. Va fi deajuns ca volumele viitoare să se menţină la nivelul celui dintîi pentru ca succesul colecţiei să fie asigurat şi sacrificiile editorului răsplătite.

D. M. Pippidi